

Opinnäytetyö (AMK)

Esittävän taiteen koulutusohjelma | Sirkustaide

2019

Marjut Hernesniemi

OUTOLINTU, PERUSDUUNARI, MONIMUOTOINEN HYBRIDIMONSTERI

– Sirkusammattilaisen identiteetin jäljillä

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävän taiteen koulutusohjelma | Sirkustaide

Kevät 2019 | 35 sivua, 1 liitesivua

Marjut Hernesniemi

OUTOLINTU, PERUSDUUNARI, MONIMUOTOINEN HYBRIDIMONSTERI

- Sirkusammattilaisen identiteetin jäljillä

Tässä opinnäytetyössä selvitetään, minkälaisista palasista sirkusammattilaisen identiteetti rakentuu. Selvitystyön tarkoituksena on myös tuoda selkeyttä ja ymmärrystä sirkuksen ammatilliseen kenttään ja tekijöihin. Työ on toteutettu teettämällä avoin kysely moniäänisyyttä tavoitellen valikoidulle joukolle sirkusalan ammattilaisia. Kerätty aineisto analysoitiin käyttämällä aineistolähtöistä temaattista analyysia.

Selvitystyön tuloksena identiteetin rakennuspaloiksi hahmottui kaksi vuorovaikutteista osa- aluetta: kehosubjektiivinen ja sosiokulttuurinen alue. Ensimmäisen alle sijoittuvat sirkuslajin valintaan ja merkitykseen sekä taidon kehollisuuteen liittyvät seikat. Jälkimmäiseen kuuluvat sirkuskentän kokemuksellinen sekä työskentelemällä todentuva puoli ja sen diskursiivinen muodostuminen sirkusammattilaisten ja toisaalta alan ulkopuolisten puheissa.

Tulososio kuvaa sirkusammattilaisen silmin taiteellisteknisen taidon kehittämiseen, ylläpitoon ja kehotyöskentelyyn sekä sirkusammattilaisena yhteiskunnassa elämiseen liittyviä identiteetin rakentumisen kannalta olennaisia asioita. Työssä pureudutaan identiteetin rakentumisen koetinkiviin kullakin osa-alueella. Tuloksiin viitaten työssä osoitetaan alueita, joita huomioimalla esimerkiksi koulutuksessa voidaan tukea ja vahvistaa sirkusopiskelijan identiteettiä ja ammatillista kasvua. Näitä ovat muun muassa sirkusopiskelijan omaehtoisen taiteellisteknisen työskentelyn tukemiseen, verkostoitumiseen sekä ammatilliseen tukeen ja palautteeseen liittyvät asiat.

ASIASANAT:

Identiteetti, sirkus, sirkustaide, kehosubjektiivinen, sosiokulttuurinen, ammatillinen kasvu

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing arts | Circus arts

Spring 2019 | 35 pages, 1 pages in appendices

Marjut Hernesniemi

DIVERGENT, TRUE GRINDER, VERSATILE HYBRID MONSTER

- Tracing the Identity of a Circus Professional

The aim of this thesis is to define what kind of pieces construct a circus professional's identity. The aim is also to clarify the conceptions of the professional field of circus in general. A versatile group of circus professionals answered to an inquiry about the subject. The material was analyzed using inductive thematic analysis.

As a result, two interactive spheres in the identity construction could be found: subjective body sphere and sociocultural sphere. Under subjective body sphere there are commentaries about how professionals choose their circus disciplines, and are the disciplines playing an important role, when forming circus identity. In this sphere there are also commentaries on how professionals train and maintain their artistic and technical skills. Sociocultural sphere contains the thoughts about how the professional circus field is constructed in experiences and in discourses and what it means to be a circus professional. The results also reveal the touchstones in a circus professional's identity development. The study points out some considerations where to pay attention, when improving and supporting the identity development of a circus student. These considerations are for example empowering student's own technical and artistic work, professional guidance and creating professional networks.

KEYWORDS:

Identity, circus, circus arts, body subjective, sociocultural, professional growth

SISÄLTÖ

| | |
|--|-----------|
| 1 JOHDANTO | 5 |
| 2 TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI | 7 |
| 3 IDENTITEETTI | 10 |
| 3.1 Identiteetti käsitteenä | 10 |
| 3.2 Yhteiskuntateoreettinen identiteetin rakentuminen | 12 |
| 3.3 Kehollistunut identiteetti | 13 |
| 4 KEHOSUBJEKTIIVINEN ALUE | 15 |
| 4.1 Oman sirkuslajin merkitys identiteetin kannalta | 15 |
| 4.2 Taito kehossa | 17 |
| 5 SOSIOKULTTUURINEN ALUE | 21 |
| 5.1 Sirkuksen kenttä | 21 |
| 5.2 Puhetta sirkuksesta | 22 |
| 5.2.1 Perinteinen sirkus vai nykysirkus | 24 |
| 5.2.2 Onko se oikea työ | 26 |
| 6 POHDINTA | 29 |
| 6.1 Identiteettiä vahvistamassa | 30 |
| 6.2 Tutkimuksen luotettavuus | 33 |
| 6.3 Jatkokehittäminen | 33 |
| 6.4 Outolintu, perusduunari, monimuotoinen hybridimonsteri | 34 |
| LÄHTEET | 35 |

LIITTEET

Liite 1. Kysely sirkusammattilaisille

1 JOHDANTO

Eräänä päivänä pysähdyin treenisalissa katselemaan muita treenaajia. Miten eri sirkuslajien edustajat olivat pukeutuneet, miten he lämmittelivät, millaista liikemateriaalia he tuottivat tai työstivät. Aloin pohtia, miten sirkuksen tekijät päätyvät omaan lajiinsa. Kiehtooko heitä tietty tyyli ja estetiikka vai valikoituuko laji omien persoonallisten ominaisuuksien mukaan? Tulevatko paineet lajivalintaan kenties ulkoa päin, opettajilta ja ohjaajilta? Näiden pohdintojen kautta minua alkoi kiinnostaa, millainen identiteetti eri sirkuslajien edustajille kehittyi ja millainen ammatillinen identiteetti sirkuslaisella ylipääntään on.

Identiteettityö on merkittävä osa ammatillista kasvua ja ammatinhallintaa. Sirkus ammattina on hyvin kokonaisvaltainen, sillä sirkus liukuu työstä vapaa-aikaan ja takaisin, asettuu kehoon, antaa raukeuden tai herättää öisin. Sen erityisyys korostuu nimenomaan sen vahvassa kehollisuudessa. Useissa tapauksissa se on enemmän elämäntapa kuin työ.

Opinnäyteyöni tarkoituksena on selvittää, millaisista palasista sirkusammattilaisen identiteetti rakentuu. Tarkoitusta varten olen teettänyt avoimen kyselyn sirkusammattilaisille, koskien heidän sirkusammattilaisen identiteettiään. Kysymykset liittyvät omaan lajiin, sen tekemiseen, koettuun identiteettiin ja ammattilaisuuteen sekä muiden ihmisten aatoksiin liittyen laji- ja uravalintaan. Olen toteuttanut selvitystyön, koska minua kiinnostaa sirkusammattilaisten kokemus itsestään sirkuksen tekijöinä. Toisaalta haluan tuoda sirkusalan ulkopuolisille ihmisille selkeyttä tämän jopa hieman mystifioidun ammatin kentästä ja tekijöistä. Aihe on mielestäni tärkeä siksi, että ymmärrys oman tekemisen sijoittumisesta ammattialan kentälle on pohja vahvalle ammatti-identiteetille ja ammatilliselle kasvuille. Kanssaihminen ymmärrys sirkusalasta ammattina ja taiteena, antavat tilaa itse asialle ja siihen keskittymiselle. Erään vastanneen sanoin: ”Saadaan elää enempi ja selitellä vähempi.”

Sirkusammattilaisten identiteetistä on varmasti tehty tutkimuksia, mutta niitä on ollut vaikea löytää. Aihettani sivuavia tutkimuksia on esimerkiksi nykysirkusta tutkineen tanssitaiteen tohtorin Camilla Damkjaerin *Homemade Academic Circus – Idiosyncratically Embodied Explorations into Artistic Research and Circusperformance*, jossa hän pohtii muun muassa sirkustaidon lihallisuutta, välineen ja tekijän suhdetta sekä sirkustaiteilijan representaatioita (ks. Damkjaer 2016, mm. 62–63, 116–123, 136–142). FE-

DEC (eurooppalainen ammatillisten sirkuskoulujen verkosto) on tehnyt kolmiosaista MIROIR -tutkimusta sirkusartistien avaintaidoista sirkusammattilaisten ja työnantajien näkökulmasta sekä sirkusammattilaisiksi valmistuneiden urapoluista ja työllisyyden tukemisesta. FEDEC:n tutkimus on saanut alkunsa vuonna 2008 ja jatkuu edelleen. (FEDEC 2019.) Myös Suomessa Riikka Åstrand on tehnyt samansuuntaisen selvityksen vuonna 2010 (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019a). Tanssin puolelta löytyy hieman enemmän identiteettiin liittyvää tutkimusta, mutta näistä monet käsittelevät uransa aikana loukkaantuneiden tanssijoiden identiteettiä ja sen muutoksia.

Tutkimusraportissani puhun sirkusammattilaisista tarkoittaen tällä sekä sirkustaiteilijoita että -opettajia. Olen käyttänyt aineistoni analysoimisessa aineistolähtöistä temaattista analyysiä. Tutkimusraportissa kerron ensin aineiston keruusta ja analyysistä, jonka jälkeen avaan yleisesti identiteetin teoriapohjaa. Teoriapohjana käytän sosiologi ja kulttuurintutkija Stuart Hallin identiteettiteoriaa sekä yhteiskuntatieteiden tohtori Pertti Alasuutarin yhteiskuntateoreettista identiteettikäsitystä. Avaan myös Tanssitaiteen tohtorin Hanna Pohjolan tekemää tutkimusta uransa loukkaantumiseen päättäneiden nykytanssijoiden identiteetistä. Työn tuloksissa kuvaan sirkusammattilaisen identiteetin rakentumisen osa-alueita ja koetinkiviä aineistooni pohjautuen.

Tuloksena olen hahmottanut ja sisällöllisesti avannut kaksi vuorovaikutteista identiteetin osa-aluetta: kehosubjektiviisen alueen sekä sosiokulttuurisen alueen. Ensimmäisen alle sijoittuvat lajin valintaan ja merkitykseen sekä taidon kehollisuuteen liittyvät seikat. Jälkimmäiseen sisältyvät sirkuskentän kokemuksellinen sekä työskentelemällä todentuva puoli ja sen diskursiivinen muodostuminen sirkusammattilaisten ja toisaalta alan ulkopuolisten puheissa. Tulososio kuvaa taiteellisteknisen taidon kehittämiseen, ylläpitoon ja kehotyöskentelyyn sekä sirkusammattilaisena yhteiskunnassa elämiseen liittyviä seikkoja. Näitä asioita kuvataan sirkusammattilaisten silmin ja samalla pureudutaan identiteetin rakentumisen koetinkiviin kullakin osa-alueella. Lopuksi teen aineistoon perustuvia ehdotuksia siitä, mihin koulutuksessa voisi kiinnittää huomiota sirkusammattilaisen identiteettiprojektin tukemiseksi ja vahvistamiseksi.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI

Valitsin sirkusammattilaiset kyselyyni sillä perusteella, että he edustavat mahdollisimman monipuolisesti eri sirkuslajeja, eri koulutustaustaa, erimittaisia ammattiuuria ja eri oletettuja sukupuolia. Toteutin kyselyn (LIITE 1) Google Forms työkalulla. Lähetin kyselyä henkilökohtaisen viestin kera tuntemilleni tai tietämilleni sirkusammattilaisille sekä kaikille Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiaan viimeisen vuoden sirkusopiskelijoille. Ammattilaisille kyselyjä lähti 25 kappaletta ja opiskelijoille yhdeksän. Vastauksia tuli kolme opiskelijoilta ja 12 ammattilaisilta, eli yhteensä 15 kappaletta. Kyselyyn vastattiin anonymisti. Sukupuolta ja ammattiuran pituutta en lomakkeessa erikseen kysynyt. Eri lajeja mainitaan yhteensä 14 kappaletta. Koulutustaustoina ovat suomalaiset ja ulkomaalaiset sirkuskoulut, muut taidealat ja täysin eri alat sekä lyhyemmät kurssit. Koulutusasteita löytyy peruskoulusta maisterin tutkintoon. Lähetin ensimmäiset kyselyt marraskuussa 2018, ja annoin vastaamiseen kolme viikkoa aikaa. Muistuttelin joulukuussa vielä niitä, jotka olivat luvanneet vastata kyselyyn, ja lähetin kyselyä vielä muutamille uusille ihmisille. Tammikuussa tein jälleen muistutuskierroksen ja annoin vastausaikaa kuun loppuun. Helmikuussa aloin toteuttaa analyysiä ja samalla kirjoittamaan raporttia.

Kyselyaineiston lisäksi käytän tulososiossa Sirkuksen tiedotuskeskuksen yhdessä Suomen Nuorisosirkusliiton vuoden 2019 alussa julkaisemaa selvitystä sirkusalalla toimivien ammattilaisten määristä ja toimenkuvista sekä tilastoja sirkuksen esitystoiminnasta. Käytän näitä aineistoja selventämään käsityksiä perinteisen sirkuksen ja nykysirkuksen suhteesta sekä kirkastamaan kuvaa sirkusalalla työskentelystä.

Olen lähestynyt aineistoani aineistolähtöisen temaattisen analyysin kautta. Aineistolähtöinen eli induktiivinen temaattinen analyysi on niin sanottu pohjalta ylös tai yksittäisestä yleiseen -menetelmä, jossa identifioidut teemat linkittyvät vahvasti itse aineistoon. Toisin sanoen "dataa koodataan" yrittämättä mahduttaa sitä valmiisiin kehyksiin tai tutkijan ennakkokäsityksiin. Tästä huolimatta koodausta ei voida suorittaa teoreettisessa tai epistemologisessa tyhjiössä. (Braun & Clarke 2006, 12.)

Temaattinen analyysi jaetaan joko aineistolähtöiseen tai teorialähtöiseen analyysiin (Braun & Clarke 2006, 12). Aineistolähtöisen analyysin yleinen ongelma on se, että tiedemaailmassa ei katsota olevan olemassa niin sanottuja puhtaita havaintoja. Muun muassa kysymysten asettelu, menetelmät ja käytetyt käsitteet ovat tutkijan asettamia ja

näin ollen vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin. Sisällönanalyysimenetelmässä ongelmaa on pyritty ratkaisemaan teoriaohjaavalla analyysillä, jossa aikaisempi tieto auttaa ja ohjaa muutoin aineistolähtöistä analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 37.) Temaattisen analyysin tiukkaan kahtiajakoon teoriaohjaavuus ei sisälly. Vaikka toteutin analyysiäni temaattisen analyysin mukaan, koen tekemiseni lähestyneen teoriaohjaavaa sisällönanalyysimenetelmää, sillä vertasin aineistoani myös aikaisempaan teoriaan, ja hahmottelemani teoria sujahti niiden rakennelmiin sen suuremmin sulumatta. Tutkimusta tehdessäni olen pitänyt tietoisesti mielessä omat ennakkokäsitykseni ja pyrkinyt välttämään niiden vaikuttamista itse tuloksiin. Tulososiossa olen selkeästi ilmaissut, mikä perustuu aineistoon ja mikä perustuu omaan kokemukseeni tai käsitykseeni.

Aineistoni analysoimisessa olen seurannut Braunin ja Clarken (2006) avaamaa temaattisen aineistoanalyysin etenemisperiaatetta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 142), joka pelkistettynä on seuraava:

- a. Tutustu aineistoon.
- b. Kerää kiinnostavat seikat yhteen ja pelkistä ne (koodaus).
- c. Järjestä aineisto potentiaalsiin teemoihin ja pohdi niiden suhdetta toisiinsa (teemojen välisiä suhteita sekä teeman sisäisten tasojen suhdetta).
- d. Tarkista, että aineisto sopii teemoihin.
- e. Tee analyysistä temaattinen kartta.
- f. Määrittele ja nimeä teemat.
- g. Kirjoita raportti.

Temaattisen analyysin mukaisesti aineistosta kerätään johtoajatukset, joiden ympärille kootaan teemaan liittyvä kokonaisuus. Jokaista nousevaa teemaa tiivistetään mahdollisimman pitkälle. Teemojen tulee olla ulkoisesti toisistaan eriäviä sekä sisäisesti johdonmukaisia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 142.)

Luin ensin aineistoni läpi kokonaisuutena. Tämän jälkeen luin jokaisen kysymyksen vastaukset yhtenä kokonaisuutena ja kokosin sekä pelkistin niiden sisältöjä vastauksista nousevien teemojen mukaan. ”Koodasin” siis aineiston värillisiä tusseja apuna käyttäen. Jotkin kyselyn kohdat jätin kokonaan läpi käymättä, koska ne eivät tuntuneet olennaisilta kokonaisuuden kannalta. Tämän jälkeen tarkastelin kaikkia nousseita teemoja ja aiheita yhdessä sekä suhteessa toisiinsa ja piirsin temaattisen kartan, joka hahmotti ja selkeytti sen kokonaisuuden, joka minulla oli käsissäni. Temaattisen kartan piirtämisen jälkeen aloin auki kirjoittaa löytämiäni tuloksia. Olen jakanut aineistosta

nousseita teemoja ja sisältöjä kolmen otsikon alle: taito kehossa, henkilökohtaisesta julkiseen sekä identiteettiä vahvistamassa. Ensimmäisen otsikon alle sijoittuvat oman sirkuslajin valinta sekä kehon muokkaus. Toinen otsikko sisältää hahmotelman siitä, miten sirkuksen kenttä rakentuu sekä ammattilaisten että sirkuksen ulkopuolisten silmissä. Tässä osiossa teen selvitystä myös perinteisen sekä nykysirkuksen suhteesta ja sirkusalan työllisyydestä. Viimeiseen osioon olen tiivistänyt aineistosta nousseita identiteetin vahvistamiseen liittyviä teemoja, jotka ovat oma työ, tuki ja palaute sekä verkostot ja ammattikenttä. Kävin lopuksi aineiston läpi uudestaan tarkastellen teemojen sekä löydösten yhteneväisyyttä aineiston kanssa ja vertasin selvitystyön tuloksia taustateoriaan. Lopuksi viimeistelin tutkimusraportin.

Tutkijana en ole voinut suhtautua tutkimuskohteeseeni täysin neutraalisti, sillä olen itse sisällä tutkittavan asian maailmassa. Minulla on omakohtainen ymmärrys ja kokemus tutkittavasta asiasta. Toisaalta minulla on ollut aiheesta myös tietynlaisia ennakkokäsityksiä, joita olen tutkimuksen edetessä joutunut joko riisumaan ja muuttamaan tai jotka ovat vahvistuneet entisestään. Kyselyn kysymysten asetteluun on vaikuttanut omat jo muodostuneet käsitykseni ja kokemukseni ”sirkuslaisena”.

3 IDENTITEETTI

Arkisesti sanottuna identiteetti tarkoittaa ihmisen käsitystä itsestään. Asia ei tietenkään ole näin yksinkertainen. Identiteetin käsitteestä kiinnisaamisessa auttavat kaksi rinnakkain kulkevaa johtotähteä: subjektikäsite sekä sosiokulttuurinen maailma.

3.1 Identiteetti käsitteenä

Sosiologi ja kulttuurintutkija Stuart Hall hahmottelee kolme erilaista identiteetikäsitystä, jotka kulkevat kronologisesti ihmiskunnan historiassa. Nämä ovat valistuksen subjekti, sosiologinen subjekti sekä postmoderni subjekti. Valistuksen subjektin synty juontaa juurensa moniin läntisen maailman ajattelun ja kulttuurin liikahtuksiin 1500–1700 - lukujen aikana. Näitä olivat uskonpuhdistus ja protestanttisuus, jotka siirsivät yksilön omatunnon kirkon instituution alta suoraan kristillisen Jumalan eteen; sekä renessanssihumanismi tuoden ihmisen maailmankaikkeuden keskiöön. Lisäksi tieteelliset vallankumoukset ja valistus antoivat ihmiselle kyvyn tutkia ja paljastaa luonnon mysteereitä, mutta tekivät ihmisestä rationaalisen sekä tieteellisen ja vapaan ymmärtämään sekä hallitsemaan tuntemaansa maailmaa. Syntyi suvereeni yksilö, joka irrotettiin vakaista siteistä muuttumattomiin ja ennalta säädettyihin traditioihin ja rakenteisiin, asioiden maallisesta ja jumalallisesta järjestyksestä, jotka olivat hallinneet sitä, mitä kukin itseään määräävänä yksilönä saattoivat olla. Valistuksen subjektin käsityksen mukaan ihmisellä oli olemuksellinen keskus, identiteetti, joka sai alkunsa ihmisen syntymässä, minkä jälkeen se vain kuoriutui auki. Ihminen oli siis täysin yhtenäinen järjellä, toimintakyvyllä ja tietoisuudella varustettu yksilö. Valistuksen ajalta on lähtöisin aineen ja hengen, myös siis kehon ja mielen välinen kahtiajako. (Hall 1999, 21, 30–31.)

Sosiologisessa käsityksessä subjektilla on yhä sisäinen ydinolemus, mutta se muokkautuu kanssakäymisessä ulkopuolisen kulttuurin ja sosiaalisen maailman kanssa. Identiteetti siis muodostuu minän ja yhteiskunnan välisessä dialogissa. Käsite syntyi, kun huomattiin, että ydin ei ollut autonominen ja itseään kannatteleva, vaan muodostui suhteessa toisiin. Subjekti siis muodostuu sosiaalisissa suhteissa, mutta samanaikaisesti yksilö vaikuttaa ympäröiviin sosiaalisiin rakenteisiin ja prosesseihin. Identiteetti kiinnittää sisäisen ulkoiseen, subjektin rakenteeseen. Sosiologisen käsityksen synty

liittyy teollistumiseen ja modernien demokratiaan pyrkivien valtioiden kehittymiseen. (Hall 1999, 21–22, 33–34.)

Kolmas ja tuorein identiteettikäsitys on postmoderni subjekti. Tämän käsityksen mukaan subjekti ottaa erilaisia identiteettejä eri aikoina. Nämä voivat olla keskenään eri suuntiin pyrkiviä, jopa ristiriitaisia, miksi identifikaatiomme voivat vaihdella jatkuvasti. Identiteetit eivät ryhmy minkään eheän ytimen ympärille, kuten aikaisemmin on ajateltu. Näin luullessamme kyse on vain siitä, että me pyrimme rakentamaan itsellemme eheän, elämänmittaisen minäkertomuksen. (Hall 1999, 23.)

Hallin mukaan suurin tekijä muuttuneeseen identiteettikäsitykseen on modernin ajan yhteiskuntia hallinneiden kansallisten kulttuurien siirtyminen syrjään ja niiden tilalle virtaavat globalisaatioon liittyvät muutokset ja prosessit. Globalisaatio on muuttanut aika- ja paikkakäsitystä niin, että maailmaan on syntynyt enemmän todellisia tai kokemuksellisia yhteyksiä ihmisten välille. Kansalliset identiteetit ovat yhä vahvoja liittyen esimerkiksi lakiin ja kansalaisoikeuksiin, mutta niiden alapuolella vahvistuvat paikalliset ja alueelliset identiteetit ja yläpuolella globaalit. Modernit yhteiskunnat ovat jatkuvassa muutoksessa ja niitä halkovat erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset todellisuudet, jotka tuottavat ihmisille erilaisia subjektipositioita. (Hall 1999, 26, 57, 61.)

Liikkeellä olevassa maailmassa ei identiteetin kannalta enää ole merkittävää se, keitä me olemme tai mistä tulemme, vaan se keitä meistä voi tulla, miten meidät esitetään ja mikä kaikki vaikuttaa siihen, miten me esitämme itsemme. Hall itse viittaa identiteetillä pisteeseen, jossa kohtaavat sellaiset prosessit, jotka rakentavat meistä kommunikoivan (puhuvan) subjektin ja sellaiset diskurssit ja käytännöt, jotka kutsuvat meitä tietylle paikalle sosiaalisesti subjektiksi (Hall 1999, 250, 253).

Minua jää silti vaivaamaan kysymys siitä, miten syntyvät ne kommunikoivat subjektit jotka asettuvat näihin sosiokulttuurisiin maisemiin. Eli mitä kätkeytyy näihin rakentaviin prosesseihin. Tässä kohtaa avuksi tulee persoonan käsite ja sen syvemvät ja sisimmät kerrokset kuten temperamentti, eli henkilön tyypilliset luonteenpiirteet, joilla on geneettinen tausta, sekä hänen luonteenomaiset tapansa toimia, sisältäen puolustusmekanismit, psykologiset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet (Fadjukoff 2009, 189, 180).

3.2 Yhteiskuntateoreettinen identiteetin rakentuminen

Yhteiskuntatieteiden tohtori Pertti Alasuutari lähestyy identiteettiä sen rakentumisen kautta. Koska identiteettiä ei voida määritellä substantiivina, saadaksemme selkoa identiteetistä ilmiönä, tarvitsemme toisia käsitteitä havainnollistamaan identiteetin rakentamisen prosessiluonnetta. Nämä käsitteet ovat subjektipositio, oikeutukset, selviytymisstrategiat ja ryhmätietoisuus. (Alasuutari 2007, 174–175, 177–178.)

Subjektipositio eli toimijan asema tarkoittaa sitä asemaa johon yksilö tai ryhmä tämän aseman haltijana on asetettu, esimerkiksi ammatti on toimijan asema. Subjektipositiot muodostuvat aina sosiaalisten suhteiden verkostossa. Toimijan asema voidaan oikeuttaa tai kyseenalaistaa tavalla, jolla se esitellään tai määritellään suhteessa muihin asemiin. Subjektipositioden kuvaukset ja nimitykset eivät koskaan ole täysin neutraaleja ja niillä osaltaan synnytetään sellaista diskurssia, joka heikentää tai vahvistaa toimijan asemaa. (Alasuutari 2007, 178, 182–183, 185.)

Ihmiset voivat vaikuttaa siihen, mitä he elämässään tekevät esimerkiksi ammatinvalinnan kautta, mutta he eivät juuri voi vaikuttaa siihen millaiset toimijan asemat heitä näiden valintojen kautta odottavat, sillä nämä ovat ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin sekä julkisen diskurssin muovaamia. Yksilön pitää omaksua sellainen asenne, että hän sietää annetut olosuhteet ja parhaimmassa tapauksessa saa niistä iloa ja nautintoa. Puhutaan yksilöllisistä selviytymisstrategioista, joiden rakentaminen edellyttää myös sitä, että ihminen jollakin tavalla ymmärtää sen toimijan aseman, johon hänet asetetaan. Selviytymisstrategiat rakennetaan niin ikään sosiaalisessa kontekstissa ja niistä aineksista, joita julkinen keskustelu tuottaa, sillä toimiva strategia luo mielihyvää osittain siksi, että sen voi kommunikoida ymmärrettävästi muille. Vastavuoroisesti yksilölliset selviytymisstrategiat vaikuttavat julkiseen diskurssiin, koska niistä viestitään muille. (Alasuutari 2007, 188–190.)

Samassa toimijan asemassa oleville ihmisille kehittyi usein yhteenkuuluvuuden tunne ja ryhmätietoisuus. Kyseisen ryhmän edustajat saattavat yhdistää voimansa parantaakseen tai suojellakseen asemaansa. He myös esimerkiksi jakavat alaansa liittyvää tietotaitoa ryhmänsä sisällä. Ryhmätietoisuutta voidaan kutsua myös kollektiiviseksi selviytymisstrategiaksi. Ryhmän sisällä eniten suosiota saava selviytymisstrategia yleensä määrittelee ryhmää ja siihen liitettäviä erityispiirteitä. (Alasuutari 2007, 193–194.)

3.3 Kehollistunut identiteetti

Tanssitaiteen tohtori Hanna Pohjola kirjoittaa tanssijan identiteetin rakentumisen ja ylläpitämisen jakautuvan kolmeen vuorovaikutteiseen tasoon. Identiteetin ulkoisiin mahdollistajiin (ulkoinen taso), sisäisiin henkilökohtaisiin tekijöihin (subjektiivisuus), sekä näitä kahta tasoa yhdistävään alueeseen (ruumiillistunut tanssijaidentiteetti), joka on muutoksessa kahden edellisen vuorovaikutuksen seurauksena. Ulkoisilla tekijöillä hän tarkoittaa ammatillisia instituutioita sekä koulutusta eri toimijoihin, tanssiestetiikkaa ja ammatillista kenttää, johon kollegoiden ja koreografien lisäksi lukeutuvat myös yleisö ja kriitikot. Subjektiivisuudella hän viittaa sellaisiin henkilökohtaisiin valintoihin, joiden avulla tanssija rakentaa ammatillista identiteettiään. Näiden välinen vuoropuhelu todentuu arjen toimintoina ja sosiaalisina suhteina, ruumiillistuneena tanssijaidentiteettinä. (Pohjola 2012, 73–75.)

Pohjolan hahmottelema tanssijan identiteetin rakentuminen sopii hyvin myös sirkukseen, sillä se korostaa kehollista toimijuutta ja kehollistunutta identiteettiä. Sirkusammattilaisen tyypillisellä aikajanalla ensin luultavasti harrastetaan jossakin sirkuskoulussa ja nähdään ammattilaisten esityksiä, sitten kouluttaudutaan itse alalle. Koulutuksen myötä saadaan teknisiä valmiuksia ja käsityksiä kehoista sekä kehonmuokkauksen eli treenaamisen tavoista, tutustutaan alan vallitseviin esteettisiin ja eettisiin arvoihin. Adaptoidutaan tai erottaudutaan, hakeudutaan ryhmiin tai työtehtäviin, tehdään erilaisia valintoja, jotta päästäisiin itseä miellyttäviin taiteellisiin (tai pedagogisiin) ja kehollisiin ratkaisuihin. Taiteilijana toimiessa on toki myös merkittävää, millaisia ammatillisia kontakteja luo ja ylläpitää, millaista palautetta saa yleisöltä ja kriitikoilta ja saako esimerkiksi apurahoja. Samalla, kun rakennetaan omaa sirkusammattilaisen identiteettiä, uudistetaan tai vahvistetaan alalla vallitsevia käytäntöjä ja arvoja.

Hallin teoriaan verraten ruumiillistunut (tanssija) identiteetti on sen pisteen näkyvä kohta, jossa subjektiivisuus ja ulkoinen taso kohtaavat. Pohjolan käyttämä termi ruumiillistunut tanssijan identiteetti viittaa nimenomaan arjen toimintoihin ja antaa olettaa, että tämä ruumiillistunut identiteetti vain todentaa ulkoisen ja sisäisen maailman välistä vuoropuhelua. Itse käytän mieluummin ruumiin sijasta sanaa keho, korostaakseni sen elävää, kokemuksellista olemusta. Näin ollen käyttämäni sana keho sisältyy myös Pohjolan mainitsemiin henkilökohtaisiin tekijöihin (subjektiivisuus). Puhun kehosta sisällyttämällä siihen kaiken kehon sisäisen toiminnan, myös ajattelun, joka ei ole erillinen kehon muusta toiminnasta.

Tutkimuksessani avaan sirkusammattilaisen identiteetin rakennuspaloja sekä koetinkiviä. Näitä paloja ovat muodostamani käsityksen mukaan kaksi vuorovaikuteista aluetta: kehosubjekti sekä sosiokulttuurinen toimintaympäristö. Hallin teoriaan verraten kehosubjekti käsittää ”ne prosessit, jotka rakentavat meistä kommunikoivan subjektin” ja sosiokulttuurinen toimintaympäristö käsittää ”ne käytännöt ja diskurssit, jotka kutsuvat meidät tietyille paikalle” (ks. Hall 1999, 253). Me sosiaalisina subjekteina uusinnamme tai uudistamme sekä sosiokulttuurista toimintaympäristöämme, että itseämme kehosubjektina.

4 KEHOSUBJEKTIIVINEN ALUE

Identiteetistä puhuttaessa tulisi puhua myös sen ilmenemisestä ja itseilmaisusta. On huomion arvoista, että kaikki vuorovaikutus on lähtökohdaltaan kehollista: puhuminen, kirjoittaminen, kehon kieli, ilmeet. Myös kaikki taide on vuorovaikutusta ja yhtäläillä kehollista, eikä vähiten sirkustaide. Filosofi Juha Varto kertoo yksittäisen ihmisen ontologisen olemisen tulevan esiin taidossa. Taito pitää ottaa haltuun toimimalla ja harjaantumalla sekä ymmärtämällä, kuinka taito muuttuu lihaksi, osaksi subjektiivista kehoa. Lisäksi taito syntyy aina suhteessa yhteen yksittäiseen lihaan, tietyssä ajassa ja paikassa, eikä sitä voi siirtää toiseen lihaan. Jokaisen on harjaannuttava itse. (Varto 2008, 60, 64.) Sirkusammattilaisen väline on keho, jota hän muokkaa ilmaisuvälineekseen. Vaikka hän ei voisikaan itse käyttää kehoaan tai toimiessaan opettajana tai (esityksen) ohjaajana, hänellä tulee olla kokemus ja näkemys taidon yksittäisestä lihallisuudesta.

4.1 Oman sirkuslajin merkitys identiteetin kannalta

”...tiesin aina vain, että haluan tehdä sirkusta, kysymys oli vielä, että miten ja millaista.”

Oma ajatukseni on ollut, että sirkusammattilaisen sirkusidentiteetti liittyy nimenomaan siihen lajiin, jota kukin tekee. Siksi suuri osa esittämistäni kysymyksistä liittyy tähän. Minua kiinnostaa, miksi ihmiset ovat valinneet oman lajinsa, millaisia ominaisuuksia siinä vaaditaan, millaista sitä on treenata ja tehdä, miten he kuvailevat lajinsa estetiikkaa ja millaisia lajinsa edustajia he kokevat olevansa.

Camilla Damkjaer tähdentää, että sirkusartistilla ja hänen välineellään on oltava jokin olennainen ja merkittävä linkki, jos silläkin perusteella, että vaatii vuosia ottaa tosissaan haltuunsa tämä tietty väline. On toisaalta helppo sanoa, että väline toimii identiteetin lähteenä tai identifikaation kohteena, ja usein myös tosiasiaassa esimerkiksi kollegoille, katsojille tai esitysten ohjaajille tekijä voi ”olla yhtä” kuin välineensä. (Damkjaer 2016, 137.) Monet sirkusammattilaisista kuitenkin tavoittelevat monipuolisuutta ja toivovat, että heidät myös nähtäisiin ”monipuolisina hybridimonstereina”. Haluan tuoda esiin myös sen seikan, että jonkin tietyn taidon pitkäaikainen harjoittaminen ja harjoittelemisen muokkaavat tekijän kehoa ja ajatusmaailmaa tähän tiettyyn suuntaan. Tekeminen

näkyä kehossa ja siksi voi usein helpostikin huomata, mitä lajia sirkusammattilainen on tehnyt.

”Se tuntui omimmalta tavalta ilmaista itseäni.”

Yksi selkeimmistä syistä vastaajien lajivalintaan oli, että kyseinen laji vain tuntui omalta. Tämä tunne saattoi olla henkinen tai fyysinen tai molempia. Mainittiin esimerkiksi monipuolinen liikkuminen tai itselle sopiva ja mielenkiintoinen liikekieli. Yksi innoittava tekijä oli lajista saadut hyvät oppimiskokemukset. Toinen suuri tekijä oli ulkopuoliset vaikuttimet. Työtarjous tai muu esiintymisprojekti ja siihen liittyvät lajitoiveet olivat saattaneet ohjata juuri tietyn lajin pariin. Joillakin lapsena nuorisosirkuksessa aloitettu laji oli jäänyt omaksi lajiksi, vaikka ammattiopintoihin siirtyessä oli ajatellut vaihtaa lajia. Toisilla valintaan oli vaikuttanut se, että opettaja oli hyvä tai opetusta oli tarjolla oikealla hetkellä. Joku oli valinnut lajinsa sen käytännöllisyyden takia, lähinnä vähäisen tai olemattoman riggaus- ja roudaustarpeen vuoksi. Muutama myös siksi, että oli nähnyt jonkun tekevän lajia ja kiinnostunut siitä tai, että laji oli vain näyttänyt visuaalisesti vaikuttavalta tai ”coolilta”.

Lajista riippumatta, lajissa vaadittaviksi ominaisuuksiksi kerrottiin fyysiset ominaisuudet kuten kehonhallinta, voima ja liikkuvuus sekä mielen hallintaan liittyvät ominaisuudet. Kaikissa lajeissa tarvittiin myös luovuutta ja kokeilunhalua, treenimotivaatiota ja pitkäjänteisyyttä sekä uskoa itseensä ja uskallusta. Lajikohtaisia ominaisuuksia olivat esimerkiksi sosiaalisuus parilajeissa sekä matemaattisia kykyjä jongleerauslaeissa.

Kyselyyn vastanneet kuvaavat lajiensa estetiikkaa kertoen liikkeen laadusta ja suunnista, kehonhallinnan kauneudesta ja helppouden tai vaikka lentämisen illuusion syntymisestä. Liike voi olla mm. aaltoilevaa, leijuvaa, ojennettua, sahaavaa, hyppelehtivää tai sitkeää. Myös visuaalisuus mainitaan sekä muita kuvailuja, kuten sivistynyt, sykähdyttävä tai raaka.

Lajikohtaisiin kysymyksiin yksi vastaajista jätti vastaamatta kokonaan, koska ei ajatellut edustavansa tai treenaavansa jotakin tiettyä lajia. Kaikki muutkaan eivät yksiselitteisesti tunteneet olevansa jonkun tietyn lajin edustajia tai kokivat itsensä outolinnuiksi. Yksi vastasi, ettei ”koe olevansa jonglööri, ainakaan teknisessä mielessä” ja toinen kertoi, ettei hänellä ole lajiin sidottua identiteettiä, mutta korjasi sitten ”edelleen pitävänsä itseään nuorallatanssijana, vaikka ei sitä teekään”.

Etenkin nämä ”lajittomat” ja ”outolinnut” ajattelivat itseään lajinsa edustajana nimenomaan suhteessa lajin traditioon tai kenttään. Vastauksissa ei kuitenkaan lähdetty avaamaan sen enempää, mitä esimerkiksi ”perinteinen mieli” tai ”lajille ominainen” voisi tarkoittaa. Myös ”lajiedustajista” löytyi näitä vertailijoita, mutta suurin osa heistä vastasi kysymykseen, ”millainen lajisi edustaja mielestäsi olet?”, kuvailen itseään lajinsa tekijänä. Näitä kuvailuja olivat esimerkiksi tekninen, pikkunäppärä, perusteellinen, monipuolinen, intohimoinen, tutkiva tai perussuorittaja.

Me ihmiset olemme erilaisia. Toiset oppivat nopeammin ja voivat näppärästi pujahtaa lajista toiseen pitäen näissä kaikissa yllä korkeaakin teknistä tasoa. Toisia kiinnostaa enemmän urheilumainen tekniikka, toisia enemmän taiteellinen sisältö. Jokaisella on siis omanlaisensa tapa tehdä sirkustaidetta tai harjoittaa jotakin tiettyä lajia. Kuten aineistosta käy ilmi, kaikille vastaajille jokin tietty laji ei ole perusta ammatti-identiteetille tai sirkusammattin harjoittamiselle.

”Esittelen itseni sirkustaiteilijana - yritän ujuttaa kuulijalle ajatuksen, että tekemiseni liittyy sirkukseen. Ohjaan esityksiä. Pohdin sirkustaiteen muotoa, sen harjoittamisen tapoja. Olen siis sirkustaiteilija? Ehkä epätyypillinen sellainen.”

4.2 Taito kehossa

Taidon kehollisuudessa tulee ilmi kaikki ne odotukset ja toiveet sekä vaatimukset, joita kehosubjektiimme kohdistamme. Toisaalta näihin vaikuttaa se sosiokulttuurinen ympäristö, jossa elämme ja toisaalta meidän yksilölliset ja persoonalliset ominaisuudet. Damkjaer painottaa kehollisessa prosessissa sirkustaiteilijan halua. Ei halua tulla joksikin, vaan halua fyysiseen muutokseen. (Damkjaer 2016, 133–134.) Muutokset ovat seurausta oppimisesta ja siitä, että keho muuntautuu siihen, mitä siltä vaaditaan. Yhtälailla näitä muutoksia tapahtuu myös ajattelussa. Sirkustaiteen kannalta olennaisinta on kuitenkin halu kehollisesti ymmärtää ja oppia taitoa tai välinettä, ja tämän tuloksena keho muuttuu.

Sirkusammattilaisena toimiminen kuvastuu aineiston perusteella jatkuvana prosessina, jossa omaa ammattitaitoa ja siihen liittyvää näkemystä on koko ajan päivitettävä. Monessa kohden vastaajat mainitsevat monipuolisuuden tärkeänä ja tavoiteltavana ominaisuutena. Toivottiin, että heidät nähdään tällaisina ja että he voivat viedä tätä ajatusta myös eteenpäin esimerkiksi omille oppilailleen.

Kysyttäessä oman lajin treenaamisesta ja tekemisestä vastauksissa korostui jatkuvaan kehittymiseen pyrkiminen. Lajista riippumatta treeniin kuului lajitekniikan, voiman ja venyvyyden harjoittelu, sekä lajia tukeva oheisharjoittelu. Lisäksi puhuttiin toiston ja säännöllisyyden tärkeydestä ja työturvallisuudesta. Treenaamisessa ei voi olla pitkiä taukoja, sillä se kostahtuu heti, keho ottaa takapakkia. Toisto on ainoa tie kehittymiseen ja uuden oppimiseen. Monipuolinen treenaaminen on tärkeää, jotta vältetään rasitusvammoilta, eikä treeniin voi suin päin sukeltaa, vaan se vaatii lämmittelyä ja treeniolosuhteiden valmistelua työturvallisuuden kannalta oikeanlaiseksi.

”Jos jää taukoja, niin treenien aloittaminen on perseestä, kun lajien tekeminen vaatii niin paljon voimaa. Joskus tulee mieleen, että olisinpa muusikko. Vois tosta vaan tarttua välineeseen ja soitella vaikka kännissä. Mutta näitä varten pitää toisissaan ryhtyä ja lämmitellä. Ei voi vaan silleen ohimennen vähä höntsätä, ettei loukkaannu.”

Loukkaantumistakin puhuttiin ja niiden kerrottiin esimerkiksi vaikuttaneen lajivalintaan tai lajin vaihtoon. Loukkaantumisen myötä omaa välinetyöskentelyä tai liikerepertuaaria oli jouduttu muuttamaan, mutta toisaalta se oli saattanut tätä kautta avata aivan uudenlaisia mahdollisuuksia. Yhdessä vastauksessa kerrottiin oman työskentelyn vahvistuneen vielä enemmän treenaamisen metodeja miettivämpään suuntaan, kun oli huomannut itseä paljon nuorempien valittavan kivuista ja säryistä.

Monessa vastauksessa puhuttiin siitä, kuinka tietyn teknisen tason saavuttamisen kautta harjoittelu muuttuu energiatehokkaammaksi tai miellyttävämmäksi. Monet vastaajista korostivat sitä, että koulutuksen yksi tärkeimmistä merkityksistä on ollut se, että näiden vuosien aikana on saanut rauhassa ja ajan kanssa paneutua tekemiseen ja treenaamiseen, mikä ei muutoin olisi ollut mahdollista. Vaikka koulu-aika koettiin kehittymisen kannalta tärkeäksi, vastuu omasta työstä pidettiin silti itsellä.

Tekniikan treenaamisen ja hallinnan kautta saatiin luovuus ja leikki mukaan tekemiseen. Näiden merkitys koettiin tärkeäksi. Oma tyyli sekä vahvuudet löytyvät yhtä lailla vain tekemisen kautta, toki tässä koettiin hyödylliseksi myös palautteen ja ohjauksen saaminen. Ensin on rakennettava hyvä tekninen pohja, jotta sitä voi hyödyntää luovissa prosesseissa.

”Luovuus syntyy/ kehittyy treenatessa ongelmien ratkomisesta, uuden etsimisestä ja erityisesti hyvästä teknisestä tietämyksestä/ osaamisesta ja heittäytymisestä.”

Lajin treenaamisen ja tekemisen tuottamia tuntemuksia ja tunteita kuvailtaessa menttiin ääripäistä toisiin. Oman lajin tekeminen aiheutti sekä turhautumista, kiukkua ja epätoi-

voa, mutta heti perään onnistumisia, nautintoa ja kiitollisuutta. Oman ammattitaidon ylläpito ja kehittäminen kuvastui vuoristoradaksi, jossa välillä madeltiin alhossa kyseenalaistaen omat taidot ja jopa olemassaolo ja välillä oltiin voimantunnossa ja liideltiin euforiassa vahvoin itsetunnoin. Monessa vastauksessa treenaamiseen suhtauduttiin intohimoisesti ja sitä kohtaan tunnettiin mielitekoa. Samalla treenaaminen silti koettiin perustyöksi ja normaaliksi arjeksi. Eräs vastaajista myös totesi, että vanhemmiten itsestään jo tunnistaa tämän aaltoilun ja siihen osaa suhtautua terveellä tavalla. Tämä on varmasti asia, mikä jokaisen sirkusammattilaisen on itsensä kanssa selvitettävä, jotta pysyy työkykyisenä.

”...onnistumisen riemu – toisaalta ankeus siitä, että yksi onnistuminen ei riitä vielä mihinkään.”

”Upeinta on se tunne kehossa, kun tekee mieli kiivetä ja mennä pää alaspäin ja käyttää lihaksia.”

Kaikissa tapauksissa omaan lajiin ja treenaamiseen ylipäätään kuului oman tekemisen taiteellisteknisen sisällön pohtiminen, esimerkiksi oman harjoittelemisen tavan miettiminen ja optimointi, sekä omien taiteellisten tavoitteiden pohtiminen ja niiden sovittaminen tekniseen suoritukseen.

”Keskityn enemmän tekniikan hiomiseen, kuin vaikeampien temppujen harjoitteluun. Minusta on nautinnollista osata yksittäiset liikkeet niin, että niistä jatkaminen mihin vain olisi mahdollisimman vaivatonta.”

”...tutkimuksen kautta voittoon. Yksinkertainen on kaunista. Pyrin välittämään tunteita.”

”... en tee perinteistä lajille totuttua materiaalia ja melkein taistelenkin sitä vastaan.”

Siitä ei siis pääse mihinkään, että sirkusammattilaisen kehittäessä työtään, hän ensisijaisesti kehittää omaa kehollishengellistä kapasiteettiaan. Vaikka esimerkiksi urheilupuolella treenaamisen tavoista ja metodeista on tehty paljon tutkimuksia ja oppaitakin, sirkuksen treenaamiseen liittyy aina myös taiteellinen, luova puoli, joka ei välttämättä käy yksiin näiden kanssa. Joka tapauksessa jokaisella on oma keho, jota voi kehittää vain tekemisen kautta. Jokainen tekijä löytää kokemuksen kautta itselleen toimivimmat tavat harjaannuttaa kehoaan optimaalisesti ja löytäen itselleen parhaan luovuuden ja teknillisen suorituksen suhteen. Tämä kaikki on tietysti myös suhteessa ja muutoksessa mm. aikaan nähden.

Koska keho on meille kokemuksellinen ja itsen kuuluva, siihen on mahdoton suhtautua objektina, jonka voi työpäivän päätteeksi jättää työpaikalle, vaan se seuraa kotiin

kipuineen ja hyvinvointitunteineen. Sitä ei myöskään voi pahana päivänä heittää nurkkaan ja ottaa hyllystä uutta tilalle. Tämä pätee myös siinä, että omasta kehosta halutaan pitää huolta ja sitä halutaan vaalia esim. vanhenemista ajatellen, kuten eräs vastanneista toteaa. Työskentely oman kehon kanssa on myös herkkää, sillä oman kriittisen katseen lisäksi itsensä antaa myös toisten ihmisten tarkasteltavaksi, kokonaisuudessaan. Jos kirjailija kirjoittaa kirjan, hänen ei tarvitse nähdä, miten lukija sen ottaa vastaan, kun sirkustaiteilija esiintyy, mahdollisesti myös itse luomassa teoksessaan, yleisö on siinä, heti edessä. Arvioivan katseen alla ei ole vain hänen ajatuksensa vaan myös hänen kehonsa taitoineen ja ilmaisuvoimineen. Tämä syvä henkilökohtaisuus ei aineiston mukaan liittynyt vain taiteilijuuteen, vaan oli läsnä myös opettajan työssä.

5 SOSIOKULTTUURINEN ALUE

Sirkusammattilaisen työn julkinen puoli, eli se sosiokulttuurinen ympäristö, jossa työtä tehdään, oli selvästi yhdistettävissä Alasuutarin identiteetinrakentumista hahmottavien käsitteiden kautta. Sirkus ammattina eli subjektiona asettaa sirkusammattilaiset tähän asemaan, jota yhteiskunnallisessa keskustelussa voidaan oikeuttaa tai kyseenalaistaa. Yksilöllisten ja kollektiivisten selviytymisstrategioiden kautta he jäsentävät paikkaansa yhteiskunnassa ja toisaalta viestivät siitä yhteiskunnalle. Julkisella, sosiokulttuurisella alueella yhdistyvät ennalta määrätyt ja annetut merkitykset, mutta toisaalta yksilön mahdollisuus olla muokkaamassa niitä. Sosiokulttuurinen ympäristö on jatkuvassa vuorovaikutuksessa kehosubjektiivisen alueen kanssa.

5.1 Sirkuksen kenttä

Kysyttäessä, miten vastaajat kokevat sijoittuvansa sirkuksen kentälle, monet vastasivat heiluvansa jossakin laidalla, olevansa reunalla tai peräti ulkopuolella, hyppivänsä rajojen yli, tai asettivat toiveita tulevaisuuteen. Tulevaisuuteen tähyävät olivat useimmiten joko opiskelijoita tai suhteellisen tuoreita ammattilaisia. Rajojen ylittäjät kokivat itselleen mielekkääksi liikkua erilaisilla kentillä venyttäen tai häivyttäenkin rajoja. Näiksi eri kentiksi pystyin jäljittämään ainakin muut taiteet, kuten tanssin sekä erilaiset liikuntalajit tai -muodot. Laidalla heilujista kukaan ei selkeästi kertonut, mistä tämä kokemus sai alkunsa. Yksi vastaajista kertoi sijoittuvansa haastavasti kentälle, kuvaten itsensä, positiivisessa mielessä, epätyypilliseksi. Vastaajissa oli toki myös paljon niitä, jotka osasivat sijoittaa itsensä kentälle jollakin tavalla, kuten luontevasti, tai johonkin asemaan esimerkiksi taiteilijaksi, esiintyjäksi, freelanceriksi tai opettajaksi. Muutamat, jotka olivat valmistumassa tai juuri valmistuneet ammattiin, antoivat merkityksen toimiville verkostoille ammattilaiskenttään sijoittumisessa.

Koska sirkuksen kenttä tuntui kovin epämääräiseltä ja ehkä jopa vaikeasti saavutettavalta, aloin etsiä sille jonkinlaista hahmoa aineistoni perusteella. Kentän periferiat täytyvät tietynlaisesta kuulumattomuuden tunteesta. Tähän kuulumattomuuteen liittyi muun muassa seuraavia piirteitä: lajien sisällöt tai määritelmät eivät tunnu kuvaavan omaa tekemistä, ei voi nojata johonkin tiettyyn lajiin, sirkustaiteilija-nimike tuntuu liian ahtaalta, sirkuksen arvot ja estetiikka kyllästyttävät, omaa sirkushistoriaa ei koeta riittä-

vän pitkäksi, ei esimerkiksi ole nuorisosirkustaustaa; sekä tunne siitä, että ei ole vielä päässyt toteuttamaan omaa visiotaan. Tämä sirkuksen kentän kokemuksellinen epämääräisyys johtui siis suurimmaksi osaksi siitä, että mielikuva kentästä on jotenkin omaan tekemiseen sopimaton.

Kentän ytimen kokemuksellisuus jäi pimentoon, mutta siellä selkeästi sirkuksen tekeminen oli työtä ja elinkeinoa siis sitä, että pääsee työskentelemään ammatissaan. Kyselyn vastauksissa esimerkiksi todettiin ammatti-identiteetin vahvistuneen ensimmäisessä ammattilaisprojektissa olon ja ylipäättään työnteon kautta sekä erilaisissa kohtaamisissa muiden alan tekijöiden kanssa. Työ on siis merkittäväällä tavalla se, mikä määrittelee kentälle kuulumista. Toisille se on opettamista, toisille esiintymistä, toisille kumpaakin. Koulutuksen todettiin antavan virallinen tuki ja pätevyys tehdä työtä. Joku kertoi ammattilaisuuden todentuneen esimerkiksi liittoon liittymisen ja apurahojen hakemisen kautta.

”...mutta oikea sirkuslainen voi nykypäivänä varmasti olla hyvin monenlainen ja on ainoastaan meidän ammattilaisten käsissä minkälaisia vaateita tälle nimikkeelle asetamme.”

Sirkusalan henkisen kentän luovat kaikki tekijät, kaikki siellä olijat, riippumatta siitä kieppuuko reunoilla, keskellä vai jossakin yläilmoissa sen päällä. Sirkusammattilaiset itse luovat puheilla ja teoilla sitä maaperää, jossa käydään diskurssia muun muassa siitä, mitä (nyky-) sirkus on, millaisia ovat sen tekijät, minkälaisia esteettisiä ja eettisiä arvoja siihen liittyy, minkälaisiin lajeihin se on jaettavissa, mitä nämä lajit sisältävät ja onko tämä jako olennaista. Puheen kautta on mahdollista tuoda myös näkyväksi se todellinen työ, mitä sirkusammattilainen tekee ja mitä kaikkea ammattilaisena toimimiseen liittyy.

5.2 Puhetta sirkuksesta

Sen lisäksi, että sirkusammattilaiset käyvät jatkuvaa kamppailua itsensä kanssa omasta kyvykkyydestä ja oikealla tiellä olemisesta, omaa ammatinvalintaa on jatkuvasti perusteltava ja selitettävä muille ihmisille. Aineistoni perusteella suurin ongelma on se, että sirkusalan ulkopuoliset ihmiset eivät tosiasiallisesti tiedä, mitä sirkusammattilaisuus tarkoittaa, ja heillä on vääränlaisia tai vanhentuneita mielikuvia tästä.

”Lähtökohtaisesti ammatinvalintaani ihmetellään ja kyseenalaistetaan sirkus- ja taidepiirien ulkopuolella.”

”Lähipiirini on tukenut minua ammatinvalinnassa, mutta heillä ei juurikaan ole ollut käytännön tietoa siitä, mitä sirkusammattilaisen arki on ja kuinka paljon erilaisia asioita täytyy tehdä viiden lavalla vietetyn minuutin eteen.”

”Esimerkiksi nuo hirveän yksipuoliset ja kapeat käsitykset ja ennakkoluulot, joita monella edelleen on, ovat välillä niin ärsyttäviä, että tekee mieli välillä valehdella tekevänsä jotain muuta, ettei joudu taas kuuntelemaan niitä.”

Toki monet kyselyyn vastanneista ovat saaneet positiivista kiinnostusta ja kannustusta valitsemaalleen tielle. Sitä arvostetaan, että ihminen uskaltaa mennä unelmiaan kohti ja valita juuri sen ammatin, joka itseä kiinnostaa. Vaikka monet ovatkin kyllästyneitä korjaamaan iänikuisia käsityksiä, silti omasta ammatista halutaan kertoa asiallisesti, jos kuuntelijaa aidosti kiinnostaa. Sirkuksen suosion nousu harrastuksena ja taiteena on kasvanut ja tämä heijastelee myös asenteisiin.

En varmasti ole väärässä, jos sanon, että jokainen sirkusammattilainen on saanut kuulla jonkinlaisen sirkuspelle-vitsin, tästä on mainintoja myös aineistossani. Nämä heitot saattavat esittäjistään olla hauskoja tai viattomia. Ottaen huomioon, että nämä niin kutsutut pellet ovat ammattikielellä klovneja, joiden ammattitaito on pitkälle hiottua ja harjoitettua fyysistä ja psyykkistä taituruutta; kun taas sana pelle on suomen kielessä vakiintunut tarkoittamaan henkilöä, jota ei voi ottaa vakavasti; on hieman alentavaa kutsua esimerkiksi ilma-akrobaattia sirkuspelleksi.

Jonglöörin refleksit, ilma-akrobaatin hartiat tai siro lentäjä ovat osin ehkä paikkansapitäviäkin käsitepareja, mutta eivät tietenkään kerro koko totuutta. Lajiin liittyvä identiteetti saattaa tuntua vieraalta nimenomaan lajiin liitettyjen mielikuvien tai ominaisuuksien takia. Nämä ominaisuudet ovat toisinaan sisäänrakennettuja jo nimikkeisiin, kuten nuorallatanssija. Voi olla vaikea tuntea itsensä nuorallatanssijaksi, jos ei koe olevansa tanssillinen. Ristiriitaisia tilanteita syntyy silloin, kun omasta lajista tai tekemisestä on puhuttava tietyin termein, jotta kuulija ymmärtää mistä puhutaan, mutta kyseinen termi ei puhujan mielestä anna oikeutta puhutulle asialle.

Nämä puheessa tuotetut merkitykset leviävät niin sirkuksen piiriin ulkopuolella, kuin sen sisälläkin. Sirkuksen tekijöiden kesken kuulee puheita sirkushipeistä ja taidehiippailusta. Taidehiippailu on sirkushippien hommaa, tai että tekniikka erikseen ja sitten taidehiippailu muulla ajalla. Tässä kohden olisi ehkä syytä puhua sirkuksen esteettisyydestä (aistisuudesta), voiko sirkustaiteessa tekniikan erottaa taiteesta, vai puhutaanko silloin jo urheilusta. Voiko sirkuksesta puhuttaessa arvottaa tekniikan ja taiteen toisiinsa verraten. Voiko asettaa jonkin teknillisen määrään sille, mikä lasketaan sirkukseksi.

On siis huomionarvoista, minkälaista keskustelua sirkuksesta käydään yhteiskunnassa, miten sirkusammattilaiset itse puhuvat sirkuksesta ja miten uudistavat yhteiskunnallista diskurssia. Myös media tuo palettiin oman värinsä muun muassa sirkuskritiikin kautta. Ei ole yhdentekevää, miten nykysirkusesityksistä kirjoitetaan ja minkälaisia odotuksia ja sisällönanalyysejä kriitikot esityksille lataavat.

Vielä yksi ulottuvuus tässä keskustelussa on institutionaalinen kielenkäyttö ja määrittely. Politikoinnin seurauksena voidaan toimijan asema myös jättää epäselväksi. Turun ammattikorkeakoulusta esimerkiksi valmistuu sirkusammattilaisia, joiden tutkintonimike on ”teatteri-ilmaisun ohjaaja, sirkus”. Tämä nimike antaa olettaa, että kyseisen tutkinnon suorittaneet ovat päteviä teatteri-ilmaisun ohjaajia, joiden erikoistumisala on sirkus. Käytännössä kuitenkin kyseisen tutkinnon sisällöt eivät valmista teatteri-ilmaisun ohjaamiseen ja, mikä merkittävämpää sirkus ja teatteri ovat kaksi täysin erillistä taiteen alaa, jo historiansakin perusteella. Sirkus ei siis voi olla teatterin erikoistumisala. Teatteria ja sirkusta yhdistää vain se, että ne kummatkin ovat esittäviä taiteita. Näin ollen ”teatteri-ilmaisun ohjaaja, sirkus” -nimikkeellä valmistuneet ammattilaiset asetetaan epäselvään ammatilliseen subjektipositioon, jossa heidän asemaansa ammatillisesti pätevänä sirkustaiteilijana tai sirkusopettajana ei valtiollisella tasolla tunnusteta. Toki kyseisestä koulutuksesta valmistuneet itse asemoivat itsensä jollakin selkeämmällä nimikkeellä, ja esimerkiksi Taiteen edistämiskeskus tunnustaa sirkustaiteen itsenäiseksi esittävän taiteen alaksi näyttämötaiteen, performanssi- ja esitystaiteen sekä tanssitaiteen rinnalla (TAIKE 2018).

5.2.1 Perinteinen sirkus vai nykysirkus

”Tuntuu, että perinteisen, teltan katossa loistavan sirkustähden kuva tulee monelle edelleen ensimmäisenä mieleen, kun sirkus mainitaan. Tai eläinten kesyttäjä.”

Suurin osa tietämättömydestä ja ennakkoluuloista liittyy siihen, että perinteiseen sirkukseen liittyvät mielikuvat istuvat ihmisissä tiukassa. Kyselyyn vastanneet kertoivat, että alan ulkopuoliset kuvittelevat sirkuksen työllistymismahdollisuudeksi lähes yksistään sen tietyn Suomessa toimivan kiertävän sirkuksen, jonka kaikki tietysti tuntevat. Toinen yleinen oletus oli, että töihin pitää lähteä ulkomaille ja siellä voi työllistyä siihen eräaseen sirkukseen, jonka esityksiä nähdään TV:ssä jouluisin. Tuntemattomat saattavat luulla, että sirkus on suvussa kulkeva ammatti. Näihin mielikuviin liittyy karavaanis-

sa asuminen tai liikkuva elämäntapa. Esitystyylin ja estetiikkaan liitetään myös ne kaikkein perinteisimmät, leveähymyiset ja glitterin peittämät sirkusmielikuvat.

Vastauksista kävi ilmi, että eri lajeista itsestään ei välttämättä tiedetä lajin ulkopuolella, kuin pintapuolisesti. Ilma-akrobatia saattaa tarkoittaa pelkkää vertikaalikangasta ja jostain syystä tiukkaa nuuraa tai nuorallatanssijaa kutsutaan usein trapetsitanssijaksi. Kyselyyn vastanneista monet kertoivat, että heidän lajinsa monipuolisuutta ei ymmärretä ja niitä saatetaan arvottaa perinteisten mielikuvien mukaan, esimerkiksi jongleria on sitä parempaa, mitä enemmän esineitä on ilmassa. Yleisesti sirkukseen edelleen liitetään tempukeskeisyys.

Sirkuksen tie taiteenalaksi on alkanut 70-luvun tienoolla, kun sirkus alkoi avautua kohti muita taiteita ja sirkuskoulutus siirtyä perheiden sisäisestä kisällimuotoisesta järjestelmästä sirkuskouluihin ja periaatteessa kenen tahansa ulottuville. Tästä hiljaisesta valankumouksesta syntyi uusi sirkus kulkemaan omia polkujaan erkautuen perinteisen sirkuksen traditiosta. Uutta sirkusta ei katsottu enää virtuositeetin ja tempujen kautta, vaan se asettui tulkinnan kohteeksi. (Purovaara 2005, 128–130, 135.) Ajan saatossa uusi sirkus on jalostunut nykysirkukseksi, jonka arvot ja esteettiset painotukset vaihtelevat maittain ja muokkautuvat edelleen ajassa.

Sirkustaiteen saralla on Suomessa tehty pitkäjänteistä työtä sen saattamiseksi osaksi valtion taiteellisen tuen järjestelmiä ja ammatillista koulutussysteemiä sekä varteenotettavaksi taiteen alaksi muiden esittävien taiteiden rinnalle ja esitettäväksi esimerkiksi teattereissa tai muissa taiteelle rakennetuissa tiloissa. Alan tekijät ovat siis tietoisesti muokanneet subjektipositiotaan ympäröivässä yhteiskunnassa. Tässä kohtaa nykysirkus eroaa silti perinteisestä sirkuksesta, jonka luonteeseen edelleen kuuluu viihteellisyys, yksittäiset numerot ja että sitä esitetään teltassa tai kabareessa.

Sirkuksen Tiedotuskeskuksen teettämän kyselyn mukaan perinteiset sirkukset olivat työllistäneet vuonna 2017 4 % kyselyyn vastanneista ammattilaisista (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b, 16). Esitys- ja katsojatilastoinnin mukaan kaikista sirkuksen esityskerroista reilu puolet koostui perinteisen sirkuksen esityskerroista ja toinen puolikas oli eri sirkusryhmien sekä sirkuskeskuksen tuottamia esityksiä. Viimeksi mainituista, jotka lasken tässä nykysirkuksen piiriin kuuluviksi, kuitenkin kaksi viidesosaa tapahtui ulkomailla ja nämä esityskerrat keräsivät enemmän yleisöä, kuin esityskerrat Suomessa. Kun ottaa huomioon nykysirkuksen ulkomaanviennin, on tilastoista todettavissa, että Suomessa tapahtuneista sirkuksen esityskerroista n. 47 % oli nykysirkuksen ja n. 53 %

perinteisen sirkuksen esityskertoja. Koko Suomen katsojamäärästä n. 28 % oli nyky sirkuksen katsojia ja vastaavasti n. 62 % perinteisen sirkuksen katsojia. (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2018). Nämä tilastolliset seikat huomioon ottaen on toisaalta hyvin selkeää, mistä syntyy ristiriita laajan yleisön sirkukseen liittyvien perinteisten sirkuskäsitysten ja, kyselyyni vastanneiden, sirkuksen tekijöiden kokemuksen sekä oman tekemensä sisältöön liittyvän määrittelyn välille.

5.2.2 Onko se oikea työ

Suurin kanssaihminen huoli sirkusuran valinneita kohtaan aineistossani liittyi rahan saantiin, että lyökö sirkuksella leivillä, voiko sillä elää, mikä on työllisyystilanne ja onko se edes oikea työ. Ammatilaisille itse sirkuksen kenttä todentui nimenomaan työnteolla. Sirkusammattilaisen toimeentulo saattaa kuitenkin olla hyvin sirpaleista, ja se perustyö, treenaaminen, tehdään täysin palkatta. Samoin palkattomaksi jää moni muu työtehtävä. Pitää siis olla vahva luotto oman tekemisen merkityksellisyyteen, jotta jaksaa puurtaa tietään näihin todentumisen hetkiin. Alla avaan sirkuksen kenttää koulutuksen ja työllisyyden kautta.

Suomessa toimii kaksi sirkusalan ammatillista koulutusta tarjoavaa oppilaitosta Koulutuskeskus Salpaus sekä Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemia (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b, 7). Taideakatemian sirkusopinnoissa suoritetaan myös opettajan pedagogiset opinnot. Monet sirkusammattilaisista kouluttautuvat lisäksi tai yksistään ulkomailla. Selvitystyön tuloksena tekijät identifioivat 318 suomalaista tai Suomessa vaikuttavaa ulkomaalaista, jotka ovat saaneet sirkusalan ammatillisen koulutuksen (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b, 7). Sirkusalalla toimii paljon myös itseoppineita ammatilaisia, joilla ei ole alalta virallista koulutusta tai tutkintoa.

Sirkuksen tiedotuskeskuksen selvityksen mukaan sirkusammattilaisten tärkeimmät toimeentulon lähteet vuonna 2017 olivat taiteellinen työ (34 %), opetustyö (28 %), sosiaalietuus (15 %), tuotannollinen ja hallinnollinen työ (11 %), muu kuin sirkusalan työ (11 %). Kysymyksessä ei määritelty tarkoittaako tärkeys sisällöllistä vai taloudellista merkittävyyttä. (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b, 12).

Suurin osa ammatilaisista oli työskennellyt joko freelancerina tai määräaikaisessa työsuhteessa. Vakinaisessa työsuhteessa oli ollut neljännes. Nämä työsuhteet koskivat pääosin opetustyötä sekä tuotannollista ja hallinnollista työtä järjestöissä ja nuorisosir-

kuksissa. Yrittäjyyden tai kevytyrittäjyyden kautta elantoa oli ansainnut reilu kolmannes. Tärkeimmiksi alan työtilaisuuksien tarjoajiksi tärkeysjärjestyksessä nimettiin järjestöt ja yhdistykset, yksityisen sektorin keikat, sirkusryhmät, nuorisosirkukset, kaupungit ja kunnat. Puolet vastaajista oli työskennellyt myös ulkomailla. Työttömyyttä oli kokenut kolmannes vastaajista. Sama henkilö on voinut samana vuonna olla monenlaisissa työllisyystilanteissa esimerkiksi saada apurahaa, toimia kevytyrittäjänä ja olla työttömänä. (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b, 14,16.)

Taiteilijan työn näkyvin osa on itse esitykset, sillä onko taidetta ilman katsojaa. Se, kuka pääsee esittämään ja mitä, on pitkälti rahoituskysymys. Perinteisissä sirkuksissa, varieteissa ja VOS –teattereissa on selkeä työnantaja-työntekijä työsuhte. Taiteellista, palkattua työtä ovat myös erilaiset keikat. Vapaalla kentällä toimivien taiteilijoiden rahoitus tulee kuitenkin lähes yksinomaan apurahoista, joita myöntävät pääasiassa erilaiset yksityiset ja yhdistyspohjaiset säätiöt sekä valtion rahoittama TAIKE, kukin oman harkintansa mukaan.

Kyseisen selvityksen mukaan apurahoilla oli vuonna 2017 työskennellyt neljäsosa ammattilaisista (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b, 14). Esityksiä oli tuottanut tilastoinnin mukaan 36 eri sirkustoimijaa käsittäen erilaisia työryhmiä, vakiintuneita ryhmiä, duoja ja soolotyöskentelijöitä. Kantaesityksiä nämä toimijat tuottivat 28 kappaletta, mutta ohjelmistossa on ollut myös aiemmin kantaesitettyjä teoksia. (Sirkuksen tiedotuskeskus 2018.)

Vuonna 2017 sirkusalan työsuhteita työnantajien mukaan oli yhteensä 1243, joista kokaikaisia oli vajaa kymmenesosa. Loput yhdeksän kymmenestä oli osa-aikaisia, määräaikaisia tai muita epätyypillisiä työsuhteita. Työsuhteiden määrä ei kuitenkaan kerro todellista työllistyneiden määrää, sillä tiedoista ei ole mahdollista tarkistaa päällekkäisyyksien määrää. Sama henkilö on siis voinut työllistyä useampaan paikkaan ja eri työnimikkeillä. Sirkusalan työnantajiksi selvityksessä identifioitiin suuruusjärjestyksessä sirkusharrastusyhteisöt, valtionavustuksen piiriin kuuluvat kymmenen sirkusryhmää sekä Circo, Tanssiteatteri Hurjaruuth, perinteiset sirkukset, järjestöt sekä ammatilliset koulutukset. (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b, 6-7.)

Lähes puolet Sirkuksen Tiedotuskeskuksen selvitykseen vastaajista kertoi tehneensä palkatonta työtä. Palkattomaksi työkseen katsottiin omaa sirkusteknistä osaamista kehittävä ja ylläpitävä säännöllinen treenaaminen sekä teoksien taiteellinen sekä sirkustekninen luomistyö. Toinen merkittävä ilmaistyö oli teokseen, organisaatioon tai tapahtu-

maan liittyvä hallinnollinen ja tuotannollinen työ. Myös roudaus, riggaus ja huoltotyöt mainittiin. Vastauksissa nousi esiin mm. projektikohtaisten apurahojen riittävyys vain välttämättömään, sekä palkanmaksuun vain esityskaudelta, jolloin kaikki muu työ tehtiin siis palkattomasti. (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b, 15.)

Sirkusammattilaisen toimeentulo koostuu valtaosin siis pienistä puroista. Sirkusalan koulutuksen saaneilla vakituista työtä on tarjolla lähinnä opetuspuolella, ja sielläkin alle neljännekselle. Ammattilaiset työllistyvät suhteellisen tasajalla taiteellisiin ja opetus-tehtäviin. Suomessa on noin 300 sirkuskoulutuksen saanutta ammattilaista, mutta alalle on mahdollista työllistyä myös ilman koulutusta. Työtilaisuuksia tarjoavat tahot ovat pääasiassa vapaan kentän toimijoita sekä nuorisosirkuksia ja sirkusharrastusta tarjoavia tahoja. Näistä osa saa valtiolta avustuksia. Yksityinen sektori on merkittävä keikkojen tarjoaja. Noin puolet on työskennellyt myös ulkomailla. Apurahoilla on voinut työskennellä noin neljännes ammattilaisista. Apurahoja myöntävät valtion ja kuntien lisäksi erilaiset säätiöt. Huomionarvoista on, että kuitenkin kolmannes sirkusammattilaisista on kokenut työttömyyttä tarkastelussa olleen vuoden aikana. Osa työstä on tehtävä myös ilman palkkaa, joko vapaa-ajalla tai sosiaaliturvan alaisena. Tämä on hieman ristiriitaista, sillä sosiaaliturvaan kuuluvia tukia tarkasteltaessa tätä työtä ei kuitenkaan lasketa työksi tai omaa toimeentuloa edistäväksi toiminnaksi, jota se kiistämättä on.

6 POHDINTA

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, minkälaisista palasista sirkusammattilaisen identiteetti koostuu. Tavoitteen saavuttamiseksi tein avoimista kysymyksistä koostuneen kyselyn, johon pyrin saamaan vastauksia mahdollisimman monipuolisella otoksella eri sirkuslajeja, eri koulutustaustaa, eri ammattiuran pituuksia ja eri oletettuja sukupuolia edustavalta ryhmältä. Vastauksia sain yhteensä 15 kappaletta.

Tutkimukseni tuloksena hahmotin sirkusammattilaisen identiteetin sisältävän henkilökohtaisen kehosubjektiiivisen sekä julkisen sosiokulttuurisen alueen. Tutkimukseni paljasti myös erilaisia koetinkiviä, joita sirkusammattilaisen identiteettiprojektiin sisältyy.

Kehosubjektiiivinen alue käsittää sirkusammattilaisen taiteellisteknisen osaamisen alueen, siihen sisältyvät pohdinnat oman lajin valinnasta ja onko oma laji ylipäättään merkityksellinen identiteetin rakentumisessa. Vielä tärkeämpi alaotsikko liittyy kuitenkin taidon kehollisuuteen ja siihen liittyviin prosesseihin. Näitä prosesseja on kaikki se mitä kehosubjektiiivisella alueella tapahtuu, kun pyritään muokkaamaan kehoa, oppimaan ja ylläpitämään taitoa. Näitä prosesseja leimaa jatkuva saavuttamisen ja kyseenalaistamisen kiertokulku, jonka sietämisen opettelu on yksi mainitsemistani koetinkivistä. Sirkusammattilaisen työ on jatkuva prosessi, jossa tehdään työtä tekniikan eteen, päästään leikkiin, luovuuteen ja liikkeen konseptoitumiseen. Sitten jälleen reflektoidaan omaa työtä ja taiteellisteknistä kapasiteettia suhteessa omiin tavoitteisiin ja saatuun palautteeseen sekä sirkuksen kenttään. Toimintaa suunnataan uudelleen, ja kierto lähtee alusta.

Sosiokulttuuriseksi alueeksi hahmottui sirkuksen ammatillinen kenttä ammattilaisten kokemana, ja miten ammattilaiset voivat muokata sitä omalla toiminnallaan. Toinen esiin noussut seikka on sirkuksen kentän muodostuminen ihmisten puheissa, erityisesti ei sirkusalan ihmisten puheissa. Pyrin avaamaan kahta aineistoni perusteella suurinta ihmetyksen aluetta sirkusammattiin liittyen. Nämä ovat perinteisen ja nykysirkuksen suhde suomalaisen sirkuksen kentällä sekä sirkusammattilaisen toimeentulon muodostuminen. Sosiokulttuurisella alueella suurimmat koetinkivet olivat kuulumattomuuden tunne tai kiinnittymättömyys sirkuksen kenttään, mikä osittain johtuu sen sekavasta käsitemaailmasta ja epämääräisyydestä ja toisaalta siitä on ehkä ajatuksissa luotu jonkinlainen fantasia, jota kukaan ei tunne täyttävänsä. Toinen koetinkivi on ympäröivän

yhteiskunnan tietämättömyys sirkusalasta ja siitä johtuen tarve jatkuvalla selittelylle ja oman paikkansa puolustamiselle.

6.1 Identiteettiä vahvistamassa

Kautta aineiston vastauksista oli hahmotettavissa tietynlainen itseensä uskomisen teema, jatkuva oman tekemisen tai osaamisen kyseenalaistaminen ja uudelleen arvioiminen, sekä pyrkimys jatkuvaan kehitykseen ja eteenpäin menoon. Esitän alla aineistoni tuloksiin pohjautuen ehdotuksia, mihin asioihin koulutuksessa kannattaa kiinnittää huomiota tulevien ammattilaisten identiteettiprojektin tukemiseksi ja vahvistamiseksi. Yhtäläillä sirkusopiskelijoiden ja alan ammattilaisten on hyvä miettiä, miten näitä asioita pystyy itse, omassa toiminnassaan vahvistamaan tai lisäämään.

Vastausten perusteella merkityksellistä on se, että oman tietotaidon kehittämiseksi ja lisäämiseksi tehdään määrätietoista työtä, jaksetaan treenata periksi antamatta, vaikka se tuntuisikin haastavalta ja vaikealta. Vain tekemisen kautta saavutetaan taito ja löydetään omia vahvuuksia sekä omaa tyyliä ja tapaa tehdä. Monessa vastauksessa todetaan, että identiteetti vahvistuu "ajan kanssa". Tämä ei tietenkään tarkoita laakereilla lepäämistä, vaan sitä, että oma identiteetti projekti löytää syvemmän uomansa, kun taito ja ajattelu kehittyvät ja muovautuvat.

Koulutuksessa tätä osa-aluetta voidaan vahvistaa ja tukea sillä, että oppituntien lisäksi mahdollistetaan tilat ja aika tehdä omaa treeniä. Teknillisen kehittymisen lisäksi olennaista on myös omaehtoinen taiteellinen työskentely, luovuus ja leikki. FEDEC:n tutkimuksen mukaan työnantajien mielestä ihanteellinen sirkusartisti on teknisesti vahva, mutta tekniikan on siirryttävä luovaan ja taiteelliseen osaamiseen (Herman 2009, 27). Myös Åstrandin tutkimuksen yhteenvedona todetaan, sekä työnantajien että sirkusammattilaisten toivovan koulutukselta parempia taiteellisia ja teknisiä valmiuksia työelämäänsä. Työnantajat toivoivat ammattilaisilta erityisesti parempaa taiteellisen prosessin hallintaa ja ammattilaiset koulutukselta enemmän esiintymiskokemusta. (Åstrand 2011, 6-7.)

Oppimispäiväkirjan pitäminen on varteenotettava ajatus, mutta sen toteuttamisen pitäisi voida olla mahdollisimman monipuolinen ja mahdollisimman vähän ylimääräistä työtä vaativa, samoin jonkun tulisi oikeasti katsoa ja hyväksyä se, jotta se tulisi oikeasti teh-

dyksi. Päiväkirjan ideahan on kannustaa ja inspiroida omaehtoista tekemistä ja tehdä oppiminen näkyväksi opiskelijalle itselle, ei teettää ylimääräistä toimistotyötä.

Mielen vuoristoradan sietäminen on vaikea kysymys ja tuskin vältettävissä sirkusalalla. Toki tähän auttaa hyvä itsetunto ja realistisen positiivinen minäkuva. Kaikki alla mainitsemani seikat auttavat tässä projektissa, ja ammatillisen kasvun tukemisen lisäksi opiskelija olisi tarvittaessa ohjattava muunlaisen oikean tuen piiriin.

Omasta työstä ja taiteesta puhumiseen tulisi kannustaa ja sitä tulisi sisällyttää opintoihin vielä enemmän. Samoin tulisi kannustaa oman lajin ja ammatin rohkeaan uudistamiseen pyrkimistä. Unohtamatta kuitenkaan sirkuksen ja nykysirkuksen historiaa, eli ymmärtäen, että sirkusalan ammattilaisena, uudistustehtävästä huolimatta, toimii silti taiteenalansa tradition jatkumossa. FEDEC:n tutkimuksessa todetaan, että artistilla tulisi olla näkemys omasta paikasta taidemaailmassa ja kyky keskustella omasta työstään (Herman 2009, 27). Rohkean kehittämisen mahdollistamiseksi koulutuksen tulisi tarjota mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti näkemyksiä erilaisista tavoista tehdä sirkusta ja sirkusalan monenlaisista arvomaailmoista. Samoin tulisi antaa monipuolisia avaimia oman treenimetodin kehittämiseen, sekä taiteellisen ajattelun ja ilmaisun etsimiseen. Monet kokivat juuri taiteellisen puolen jääneen varjoon koulutuksessa. On helpompaa etsiä omia polkuja, kun tietää minkälaisissa maastoissa liikutaan.

Koulutuksen ja toisaalta jokaisen sirkusammattilaisen tulisi osaltaan levittää sirkustietoutta. Tähän liittyen yleisiä asiavirheitä ei tulisi toistaa tai jättää korjaamatta, eikä vähättelevään puheeseen tulisi alistua. Tämän agendan helpottamiseksi koulutuksen tulisi tarjota ajantasaista ja tarkkaa tietoa opiskelijoille siitä, millainen sirkuksen ammatillinen kenttä todellisuudessa on.

"Koen (tosin), että lähes jokaisen opettajan, opiskelijan ja ammattilaisen kanssa työskentelyt ja kohtaamiset ovat vaikuttaneet jollain tapaa käsitykseeni siitä mitä haluan olla sirkustaiteilijana ja esiintyjänä."

Tuen ja palautteen merkitys nostettiin esille puhuttaessa koulutuksesta mutta myös työelämästä. Oikea-aikainen ja oikeanlainen pedagoginen tuki kouluaikana katsottiin identiteettiä vahvistaviksi. Tuki on voinut liittyä omiin kriiseihin esimerkiksi oman lajin valinnassa tai omien vahvuuksien ja tyylin löytymisessä. Oli myös huonoja kokemuksia siitä, miten opettajan käytös on voinut olla arvottavaa tai muuten kyseenalaista. Esimerkiksi tavoittelemisen arvoinen kehonkuva on esitetty hyvin yksipuolisena, tai henkilön valintoja on moitittu tämän ulkonäköön tai keholliseen sopimattomuuteen vedoten.

Koulutuksessa olisi hyvä olla esimerkiksi selkeät arviointimallit ja selkeys sille, mitä milloinkin arvioidaan. Onko esimerkiksi tarkoitus arvioida henkilön ominaisuuksia, kehittymistä vai jonkin tekniikan ulkoista teknistä osaamista tai vaikka tietyn liikkumisen tavan sisäistämistä ja soveltamista. Samoja arviointimalleja on hyvä käyttää myös vertaisarviointinnissa. Yhtä lailla palautteen antoon voisi olla jokin yhteinen toimiva malli.

Vertaistoimintaan ja -tukeen on hyvä panostaa. Lajien sisäinen verkostoituminen ja yhteistreenaaminen tuottavat joukkoälyllistä oppimista toisaalta toisen lajin tekijältä voi saada omaan tekemiseen uutta ja raikasta näkökulmaa, niin taiteellisessa, kuin teknisessäkin mielessä.

Koulutuksen todettiin antavan hyvä pohja ammattitaidolle mutta identiteetin vahvistuvan ja muokkautuvan vasta työelämässä ja toisten ammattilaisten kanssa vuoropuhelussa. Työelämän voisi limittää siis vielä vahvemmin opiskeluaikaan. Ammatillisia ja taiteellisia harjoitteluita kannattaisi mahdollisuuksien mukaan tehdä mahdollisimman paljon todellisissa työympäristöissä tai toisaalta erilaisista taiteellisista harjoitustöistä olisi hyvä saada palautetta alan ammattilaisilta omien opettajien lisäksi. Erilaiset keskustelutilaisuudet esimerkiksi liittyen taiteelliseen ajatteluun tai ammattilaisuuteen jo ammatissa toimivien kollegoiden kanssa ovat myös hedelmällisiä. Erilaisten verkostojen luominen opiskeluaikana on työtä ammattilaiselämää varten. Verkostoja voi luoda vain kohtaamisten kautta. Myös Åstrand osoittaa tutkimuksessaan, että koulutukselta toivottiin enemmän mahdollisuuksia verkostoitua työelämään ja enemmän käytännön harjoittelua koulun ulkopuolella todellisissa työympäristöissä (Åstrand 2011, 6-7).

Verkostoja voi luoda myös osallistumalla erilaisille kursseille, työpajoihin tai tapahtumiin, joihin kokoontuu alan ihmisiä. Monilla lajeilla on esimerkiksi lajikohtaisia tapaamisia, joissa kouluttaudutaan, vaihdetaan tietotaitoa ja tavataan muita. On myös ihan terveellistä saada opetusta toisinaan eri opettajilta. Oman aktiivisuuden lisäksi myös koulutustaho voi tarjota vierailevien opettajien kursseja. Oman käsitykseni ja joidenkin kyselyn vastanneiden mukaan virallinen alan koulutus antaa tietynlaista uskottavuutta ja oikeutuksia. Siksi olisi ehdottoman tärkeää, että sirkusalalle vakiintuisi myös institutionaalisesti pätevät nimikkeet.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Aineistonkeruu sujui tutkimustehtävään ja analyysimenetelmään nähden onnistuneesti kattavuutensa ja monipuolisuutensa sekä vastausten monisanaisuuden ja -muotoisuuden puolesta. Kyselyn kysymykset olisivat voineet olla mietitympiä, jos olisin ennen kyselyn tekemistä ehtinyt perehtyä paremmin aiheeseen. Toisaalta en ollut ehtinyt muodostaa identiteetistä ja sen rakentumisesta minkäänlaista teoreettista käsitystä, joten oli helpompi lähestyä aihetta aineistolähtöisesti, ilman teoriaohjaavuutta. Yritin laatia kysymykset mahdollisimman neutraalisti ja johdattelematta, mutta tässä olisin voinut onnistua vielä paremmin. Kyselyn laatimisvaiheessa saadun palautteen perusteella otin mukaan kysymykset ennakkoasenteista ja käsityksistä. Nämä kysymykset ohjasivat itse tuloksia aika lailla, mutta toisaalta oman kokemukseni mukaan ja kyselyn vastausten perusteella näihin oletuksiin ja asenteisiin vastaaminen on turhankin tuttua sirkuksen tekijöille. Löytämäni teemat ja esittämäni tulokset käsitykseni mukaan vastaavat tutkimustehtävää ja ovat perusteltavissa aineistosta.

Arvioin tutkimukseni luotettavuutta myös sillä perusteella, että olen raportissani kertonut mitä olen tutkinut ja miksi sekä miksi tämä tutkimus on mielestäni tärkeä. Olen avannut, miten olen kerännyt aineistoni ja millä perusteella olen valinnut tiedonantajani sekä mikä on ollut tutkimusprosessin kesto. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 163-164.) Olen pyrkinyt menemään aineistoni sisälle, myös sen ilmiselvän sisällön taakse, silti muuntelematta sen merkityksiä ja irrottamatta sisältöä asiayhteyksistään. Olen pyrkinyt tuomaan tutkimusjoukkoni moniäänisyyden näkyviin, vaikka olenkin joihinkin kohtiin tarttunut pontevammin, eli tuomalla esiin olennaisen yleistämättä sitä koko joukkoon jollain epäsopivalla tavalla.

6.3 Jatkokehittäminen

Tutkimusta tehdessä minulle selkiytyi malli siitä, miten sirkusammattilaisen identiteetti rakentuu. Tutkimuksen tulokset vastasivat monelta osin itseäni mietityttäneisiin kysymyksiin, mutta prosessi herätti myös paljon pohdintoja ja lisäkysymyksiä.

Etsiessäni määritelmää suomalaiselle nykysirkukselle huomasin, että lähes kaikki aiheesta kirjoitettu alkoi olla vähintään kymmenen vuotta vanhaa tekstiä. Olisiko siis paikallaan kartoittaa, mitä ja minkälaista nykysirkus on Suomessa nyt, kun kentälle on

tullut jo runsaasti uusia, erilaisen henkisen perinnön omaavia ammattilaisia? Alkaako nykysirkus sanana jo vanheta tai onko sen merkityssisältö ainakin muuttunut? Toinen saman tyyppinen tutkimusidea liittyy sirkuskritiikkiin, jota olisi mielenkiintoista tutkia diskurssianalyysin kautta. Mitä ja miten nykysirkuksesta kirjoitetaan, ja mikä on esimerkiksi kritiikin ja tekijöiden teoksistaan tekemien sisällönkuvauksien suhde. Mihin taide- ja tietoperustaan sirkuskriitikot ylipäättään perustavat kritiikkejään. Lisäksi minua kiinnostaa uusien medioiden vaikutuksen merkitys sirkuksen tekijöiden ryhmäidentiteettiin ja sitä kautta sirkuksen kenttään. Sirkustaiteilijan identiteettiä olisi mielenkiintoista lähestyä myös syventävien yksilöhaastattelujen kautta tai perehtyä jonkin tietyn lajin identiteettiin tai representaatioihin.

Toiminnallisia jatkokehittelyitä voisi olla sirkukselle sopivien arviointi- ja palautemallien kehittäminen sekä välinelähtöisen luovan työskentelymetodin kehittäminen. Myös hankkeet sirkustietoisuuden edistämiseksi tai nykysirkuksen yleisötyön kehittämiseksi voisivat olla paikallaan.

6.4 Outolintu, perusduunari, monimuotoinen hybridimonsteri

Oma identiteettini köysiakrobaattina ja tulevana sirkustaiteilijana on syntynyt ja kasvanut koulutukseni aikana ja tulee varmasti vahvistumaan siirtyessäni työelämään. Yhtälailla siihen vaikuttaa kaikki, mitä olen tehnyt ennen sirkuskouluun pyrkimistä. Tällä hetkellä tuntuu omituiselta, että elämässäni oli joskus aika ilman köyttä ja minulle rakasta ja tärkeää duotyöskentelyä. Ilman ohjausta ja opetusta, ajatustyötä, vertaistukea, rinnalleni löytynyttä kanssaliikkujaa, syntyneitä verkostoja, taiteellista harjoittelua ja sitä aikaa, jonka koulutuksen aikana olen saanut käyttää itseni jalostamiseen, en olisi tässä nyt. Tärkeintä on kuitenkin muistaa, että koulutus onnistuessaan luo hyvät puitteet, mutta jokainen itse tekee työn.

Outolintu, perusduunari, monimuotoinen hybridimonsteri. Nämä aineistosta nousseet kuvaukset osuvat jollakin tavoin valtaosaan sirkusammattilaisista ja kuvastavat hyvin myös sitä, minkälaista on työskennellä sirkusalan ammattilaisena. Se on outolintuna olemista ja oman paikkansa etsimistä. Se on raakaa työtä, yrittämistä yhä uudestaan ja puskemista itseään vielä pidemmälle. Se on kaikkea maan ja taivaan välillä erilaisista sirkusteknisistä taidoista tuotannollisiin tehtäviin, opettamiseen, työturvallisuuden hallintaan, esitystilan siivoamiseen, leikin ja luovuuden ruokkimiseen ja oman kehon vaalimiseen.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 2007. Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Suom. Tampereen yliopiston kääntäjäryhmä Kaisa Koskisen johdolla. Tampere: Gaudeamus.

Braun, V. & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. Teoksessa Braun, V. Clarke, V. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2). Bristol: University of the West of England. Viitattu 9.4.2019. https://www.researchgate.net/publication/235356393_Using_Thematic_Analysis_in_Psychology.

Damkjaer, C. 2016. *Homemade Academic Circus: Idiosyncratically Embodied Explorations into Research in the Arts and Circus*. Winchester: iff Books.

Fadjukoff, P. 2009. Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena. Teoksessa Metsäpelto, R.-L. & Feldt, T. (toim.) *Meitä on moneksi – Persoonallisuuden psykologiset perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus, 179–193.

FEDEC – European Federation of Professional Circus Schools 2019. MIROIR project - Dialogue between schools, former graduates and residency, programming, support and employment organisations. Viitattu 24.4.2019. <http://www.fedec.eu/en/articles/503-miroir-Project>.

Hall, S. 1999. Identiteetti. Suom. ja toim. Lehtonen M. & Herkman J. Tampere: Vastapaino.

Herman, Z. 2009. MIROIR project – part 2: Analysis of key competences of young professional circus artists. FEDEC. Viitattu 29.4.2019. <http://www.fedec.eu/file/192/download>.

Pohjola, H. 2012. *Toinen iho: Uransa loukkaantumiseen päättäneen nykytanssijan identiteetti*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu, esittävien taiteiden tutkimuskeskus.

Purovaara, T. 2005. *Nyky sirkus. Aarteita, avaimia ja arvoituksia*. Helsinki: Cirko Uuden sirkuksen keskus.

Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019a. *Selvitykset ja raportit*. Viitattu 24.4.2019. <https://sirkusinfo.fi/sirkus-suomessa/selvitykset-ja-raportit/>.

Sirkuksen Tiedotuskeskus 2019b. *Selvitys sirkusammattilaisten määrästä ja toimenkuvista vuonna 2017*. Viitattu 14.2.2019. <https://sirkusinfo.fi/2019/02/selvitys-sirkusammattilaisten-maarasta-ja-toimenkuvista-vuonna-2017/>.

Sirkuksen Tiedotuskeskus – Circusinfo Finland 2018. *Yhteenveto vuoden 2017 sirkuksen esitys- ja katsojatilastoista*. Viitattu 14.2.2019. <https://sirkusinfo.fi/sirkus-suomessa/tilastot/2017-2/>.

Taiteen edistämiskeskus 2018. *Esittävien taiteiden toimikunta*. Viitattu 18.11.2018. <http://www.taike.fi/fi/web/sirkustaide/esittavien-taiteiden-toimikunta>.

Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos*. Helsinki: Tammi.

Varto, J. 2008. *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry / niin & näin.

Åstrand, R. 2011. *Sirkusalan koulutus ja työelämä*. Viitattu 29.4.2019. https://sirkusinfo.fi/hallinta/wp-content/uploads/2016/08/circusartists_edu_and_employ_suomeksi.pdf.

Kysely sirkusammattilaisille

Sirkusammatti ja identiteetti

1. Titteli (esim. sirkustaiteilija/ -opettaja jne.)?
2. Koulutus?
3. Päälaji/ -lajit? (Voit vastata tuleviin kysymyksiin joko yhden tai useamman lajin kannalta, valintasi mukaan.)
4. Miksi/ millä perustein/miten valitsit lajisi?
5. Ohjasivatko muut ihmiset lajivalintaasi? Miten?
6. Minkälaisia ominaisuuksia lajissasi/ lajeissasi vaaditaan?
7. Kuvaile lajisi/ lajiesi estetiikkaa.
8. Millainen lajisi/ lajiesi edustaja mielestäsi olet? Miksi?
9. Millaisia käsityksiä/ ajatuksia/ ennakkoluuloja muilla ihmisillä on lajistasi/ lajeistasi?
10. Kuvaile lajisi/ lajiesi treenaamista ja tekemistä.
11. Minkälaisia tuntemuksia ja tunteita lajin/ lajien treenaaminen ja tekeminen tuottaa?
12. Millaisia mielikuvia käytät tekemisessäsi?
13. Kuvaile laji-/ammatti-/taiteilija-identiteettiäsi?
14. Miten koet tämän identiteetin kehittyneen urasi/ opintojesi aikana?
15. Millainen merkitys koulutuksella on edellä käsitellyyn identiteettiisi?
16. Miten koet sijoittuvasi sirkuksen kentälle?
17. Millaisia käsityksiä/ ajatuksia/ ennakkoluuloja muilla ihmisillä on ammatinvalintaasi kohtaan?
18. Vapaa sana